

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

คำถามใน เรื่องจำนวนบุตรที่ปรารถนานั้น นับว่าเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งในการสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ของสตรี ทั้งนี้เพราะคำตอบในเรื่องนี้สามารถใช้เป็นตัวกำหนดสำคัญตัวหนึ่งในการคาดประมาณแนวโน้มประชากรในอนาคตได้พอสมควร จากการศึกษา เรื่องจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีที่สมรสแล้วที่ผ่านมา พบว่า ลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของสตรีมีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่ปรารถนา ดังนั้นในบทนี้จะได้พิจารณาถึงปัจจัยทางประชากร ได้แก่ อายุแรกสมรส ระยะเวลาสมรส จำนวนบุตรที่เสียชีวิต ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพของสตรี และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การศึกษาของสตรี การตีความคำสอนทางศาสนาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับวิธีการวางแผนครอบครัว (จำนวนวิธีที่รู้จัก) เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีตัวแปร อายุปัจจุบันของสตรี ระยะเวลาสมรส และจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันของสตรี เป็นตัวแปรควบคุม โดยแยกศึกษาปัจจัยต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

ปัจจัยทางด้านประชากร

อายุของสตรี

ได้มีการศึกษาวิจัยพบว่า อายุของสตรีมีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่ปรารถนา เช่น การศึกษาในเรื่อง สถานภาพและบทบาทสตรีของไทยพุทธและไทยมุสลิม (ปราโมทย์ ประสาทกุล และอภิชาติ จารัสฤทธิรงค์ 2527:490) พบว่า อายุของสตรีมีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยตรง และความสัมพันธ์นั้นเป็นความสัมพันธ์ในทางบวก ดังนั้นการศึกษาในประเด็นนี้จึงตั้งสมมติฐานไว้ว่า "สตรีมุสลิมที่มีอายุมาก น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีอายุน้อย" ผลการศึกษาปรากฏในรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลในตารางที่ 12 โครงการ CPS3 พบว่า จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิมเท่ากับ 4.1 คน ซึ่งใกล้เคียงกับ ข้อมูลโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการใช้น้ำต่ำ ซึ่งสตรีมุสลิมในเขตนี้มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ย 4.0 คน และในเขตที่มีอัตราการใช้น้ำสูง จำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิมโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.8 คน เมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุ พบว่า สตรีมุสลิมที่มีอายุน้อยมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาต่ำกว่าสตรีมุสลิมที่มีอายุมาก กล่าวคือในโครงการ CPS3 สตรีมุสลิมที่มีอายุ 15-24 ปี มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.5 คน และสตรีมุสลิมที่มีอายุ 35-49 ปี มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.6 คน เช่นเดียวกับโครงการประเมินผลการให้บริการด้านการวางแผนครอบครัวในสี่จังหวัดภาคใต้ ในเขตที่มีอัตราการใช้น้ำสูง จำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีที่มีอายุ 15-24 ปี มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.5 คน และสตรีมุสลิมที่มีอายุ 35-49 ปี มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.3 คน และในเขตที่มีอัตราการใช้น้ำสูง จำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิมที่มีอายุ 15-24 ปี มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.5 คน และ 4.1 คน ในสตรีมุสลิมอายุ 35-49 ปี

การที่สตรีมุสลิมที่มีอายุมาก ยังมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากแม้ว่าใกล้จะถึงวัยสิ้นสุดการเจริญพันธุ์แล้วก็ตาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสตรีในกลุ่มสูงอายุกว่านี้ ยังมีแนวความคิดที่นิยมการมีครอบครัวขนาดใหญ่อยู่ และอีกประการหนึ่งคือสตรีที่มีอายุมากโดยทั่วไปย่อมจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันมากอยู่แล้ว จึงทำให้สตรีกลุ่มที่มีอายุมากมักให้คำตอบเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนามากตามไปด้วย โดยใช้จำนวนบุตรที่มีอยู่จริงเป็นฐานอ้างอิงของความคิด (โบนเดล และคณะ 2530 : 56) นอกจากนี้การเปิดรับเอาแนวความคิดใหม่ตลอดจนความทันสมัยในด้านต่างๆ อาจเป็นไปได้ยากกว่ากลุ่มสตรีที่มีอายุน้อย จึงทำให้อายุของสตรีมีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา

เนื่องจากจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีนั้น มิได้ถูกกำหนดโดยอายุของสตรีแต่เพียงอย่างเดียว แต่อาจมีปัจจัยด้านอื่นๆ เข้ามามีผลกระทบด้วย การวิเคราะห์นี้จึงได้นำตัวแปรอื่นเข้ามาพิจารณาร่วมด้วย เพื่อพิสูจน์ว่าจำนวนบุตรที่ปรารถนานั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นใดอีกหรือไม่ นอกจากอายุของสตรี ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน มาเป็นตัวแปรควบคุม ทั้งนี้เพราะการให้คำตอบเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนานั้น อาจได้รับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วเป็นหลักในการให้คำตอบ (โบนเดลและคณะ 2530:56) ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้

แบ่งสตรีมุสลิมออก ตามจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน 0-2 คน ซึ่งจัดเป็นครอบครัวขนาดเล็ก กลุ่มที่สอง มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน 3 คนขึ้นไปซึ่งจัดเป็นครอบครัวขนาดใหญ่

ข้อมูลตารางที่ 13 แสดงให้เห็นว่า ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่บุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันจำนวนมาก จะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยมากกว่ากลุ่มสตรีมุสลิมที่บุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันน้อยกว่า ดังข้อมูลโครงการ CPS3 พบว่า ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ย 3.4 คน ในขณะที่สตรีมุสลิมกลุ่มที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไปมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ย 4.8 คน เช่นเดียวกับข้อมูลโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำ ซึ่งในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.4 คน และในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไปมีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.5 คน และในเขตที่มีอัตราการเจริญพันธุ์สูง ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.5 คน ส่วนในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไปมีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.3 คน

เมื่อนำจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาพิจารณาพร้อมกับอายุของสตรีมุสลิม (ตารางที่ 13) พบว่า ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน อายุของสตรีที่แตกต่างกันเกือบไม่มีผลต่อจำนวนบุตรที่ปรารถนาเลย กล่าวคือ สตรีมุสลิมทั้ง 3 กลุ่มอายุ มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันนัก ยกเว้นกลุ่มอายุ 35-49 ปี (ซึ่งมีจำนวนประชากรในกลุ่มนี้ค่อนข้างน้อย) ที่มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าอีก 2 กลุ่มอายุ แต่ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไปนั้น สตรีมุสลิมที่มีอายุมากมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีอายุน้อยกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลที่กล่าวแล้วคือสตรีมุสลิมกลุ่มที่มีอายุมากกว่านั้น มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตมากกว่าสตรีมุสลิมกลุ่มที่อายุน้อยกว่า จึงทำให้สตรีมุสลิมกลุ่มที่อายุมากมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากตามไปด้วย

จากตารางที่ 13 นี้ ยังพบว่า ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไปอายุของสตรีมีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน ความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา ในกลุ่มอายุสูงสุดไม่เป็นไปตามที่คาดไว้

ตารางที่ 12 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอายุของสตรี

อายุของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ*	เขตสูง**
15-24 ปี	3.5 (149)	3.5 (37)	3.5 (34)
25-34 ปี	4.3 (152)	3.9 (60)	3.8 (74)
35-49 ปี	4.6 (92)	4.3 (49)	4.1 (37)
รวม	4.1 (393)	4.0 (146)	3.8 (145)

* เขตที่มีอัตราการรู้การวางแผนครอบครัวต่ำ

** เขตที่มีอัตราการรู้การวางแผนครอบครัวสูง

ตารางที่ 13 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอายุของสตรีและจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

อายุของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน</u>			
15-24 ปี	3.4 (126)	3.5 (33)	3.5 (32)
25-34 ปี	3.6 (54)	3.6 (31)	3.5 (38)
35-49 ปี	2.9 (16)	3.4 (14)	3.1 (10)
รวม	3.4 (196)	3.5 (78)	3.5 (80)
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป</u>			
15-24 ปี	4.3 (23)	*	*
25-34 ปี	4.7 (98)	4.4 (29)	4.2 (36)
35-49 ปี	5.0 (76)	4.7 (35)	4.5 (27)
รวม	4.8 (197)	4.5 (68)	4.3 (65)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

อายุแรกสมรสของสตรี

อายุแรกสมรสของสตรีมีผลกระทบต่อจำนวนบุตรที่ปรารถนา กล่าวคือ สตรีที่สมรสเมื่ออายุน้อย (ซึ่งอาจตีความได้ว่าสตรีเหล่านี้น่าจะมีระยะเวลาสมรสที่ยาวนานกว่าด้วย) มีแนวโน้มที่จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าสตรีที่สมรสเมื่ออายุมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากสตรีที่สมรสตั้งแต่อายุน้อยนั้นมีโอกาสที่จะให้กำเนิดบุตรจำนวนมากกว่า และการที่สตรีมีจำนวนบุตรที่มีอยู่จริงมาก ทำให้มีผลต่อการรายงานจำนวนบุตรที่ปรารถนามากตามไปด้วยดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น (โบนเดล และคณะ 2530:56) ดังนั้น จึงตั้งสมมติฐานในการศึกษาไว้ว่า "สตรีมุสลิมที่มีอายุแรกสมรสมาก น่า

จะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าสตรีมุสลิมที่มีอายุแรกสมรสน้อยกว่า" ผลการศึกษาปรากฏในรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลจากตารางที่ 14 พบว่า สตรีมุสลิมที่สมรสตั้งแต่อายุน้อยมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยมากกว่าสตรีมุสลิมที่สมรสเมื่ออายุมาก กล่าวคือจากโครงการ CPS3 พบว่า สตรีมุสลิมที่สมรสอายุต่ำกว่า 15 ปี, 15-19 ปี และ 20 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.3 คน, 4.1 คน และ 3.7 คนตามลำดับ เช่นเดียวกับโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการใช้ฯต่ำ สตรีมุสลิมที่สมรสอายุต่ำกว่า 15 ปี, 15-19 ปี และ 20 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.3 คน, 3.9 คน และ 3.8 คน ตามลำดับ ส่วนในเขตที่มีอัตราการใช้ฯ สูงนั้น สตรีมุสลิมที่สมรสอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ คือมีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.6 คน ในขณะที่สตรีมุสลิมที่สมรสอายุต่ำกว่า 15 ปีและ 20 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.5 คน และ 3.9 คนตามลำดับ

เมื่อนำอายุปัจจุบันของสตรีมุสลิม เข้ามาร่วมพิจารณา (ตารางที่ 15) ซึ่งอายุของสตรีมุสลิมนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกมีอายุ 15-29 ปี กลุ่มที่ 2 มีอายุ 30-49 ปี พบว่า สตรีมุสลิมในกลุ่มอายุ 15-29 ปี ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยน้อยกว่า สตรีมุสลิมในกลุ่มอายุ 30-49 ปี ดังจะเห็นได้จากในโครงการ CPS3 จำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิมในกลุ่มอายุ 15-29 ปี เท่ากับ 3.7 คน เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุ 30-49 ปี ซึ่งมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ย 4.6 คน เช่นเดียวกับโครงการประเมินผลฯ ทั้งในเขตที่มีอัตราการใช้ฯต่ำ และ เขตที่มีอัตราการใช้ฯ สูง

การที่นำอายุปัจจุบันของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุมนี้ เพื่อแก้ความลำเอียง [ซึ่งอาจตีความได้ว่าสตรีเหล่านี้ (อายุ 30-49 ปี) น่าจะมีระยะเวลาสมรสที่ยาวนานกว่า] ซึ่งการคุมด้วยอายุนี้ จะทำให้ความสัมพันธ์เชิงลบระหว่างระยะเวลาสมรสกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา ยังมีความชัดเจนขึ้นในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 30-49 ปี มากกว่าในกลุ่มสตรีที่มีอายุ 15-29 ปี

ดังนั้นเมื่อพิจารณาอีกครั้งตามอายุแรกสมรสของสตรีมุสลิมใน 2 กลุ่มอายุ พบว่า ทั้ง 2 โครงการ แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างอายุแรกสมรสกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันไปจาก

ความสัมพันธ์ เดิม (ยกเว้นในเขตที่มีอัตราการไอ้สูง) กล่าวคือ สตรีมุสลิมทั้ง 2 กลุ่มอายุนั้น สตรีมุสลิมที่สมรส เมื่ออายุน้อยมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่สมรส เมื่ออายุมาก

นอกจากนี้ ยังได้นำจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันของสตรีมาพิจารณาพร้อมด้วยอีกครั้งหนึ่ง ข้อมูลตารางที่ 16 พบว่า โดยทั่วไปสตรีมุสลิมในกลุ่มที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน 0-2 คน มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน 3 คนขึ้นไป และพบว่าในกลุ่มสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คนนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างอายุแรกสมรสกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนคือ สตรีมุสลิมที่สมรส เมื่ออายุน้อยและสมรส เมื่ออายุมากมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่สมรส เมื่ออายุ 15-19 ปี และในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไปนั้น อายุแรกสมรสของสตรีมุสลิม ยังคงมีความสัมพันธ์ในทางลบกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา ยกเว้นในเขตที่มีอัตราการไอ้สูง ต่ำที่ระบุ จำนวนบุตรที่ปรารถนามิ่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่สมรส อายุมากและอายุน้อย

จากรายละเอียดของการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ยกเว้นในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คนในทั้ง 2 โครงการ โดยทั่วไปแล้วสตรีมุสลิมที่สมรส เมื่ออายุมากมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าสตรีมุสลิมที่สมรสตั้งแต่อายุน้อย ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นสตรีมุสลิมที่สมรสอายุ 15-19 ปี ในเขตที่มีอัตราการไอ้สูง มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้ อาจเป็นด้วยเหตุผลที่ว่า ในเขตที่มีการใช้การวางแผนครอบครัวในอัตราสูง ทำให้การวางแผนครอบครัวจะมีผลกระทบมากกว่าอายุแรกสมรส

ตารางที่ 14 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอายุแรกสมรส

อายุแรกสมรส	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
ต่ำกว่า 15 ปี	4.3(88)	4.3(32)	4.5(23)
15-19 ปี	4.3(256)	3.9(94)	3.6(93)
20 ปีขึ้นไป	3.7(49)	3.8(20)	3.9(29)
รวม	4.1(393)	3.9(146)	3.8(145)

ตารางที่ 15 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอายุแรกสมรสและอายุของสตรี

อายุแรกสมรส	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>อายุ 15-29 ปี</u>			
ต่ำกว่า 15 ปี	4.0(45)	4.4(14)	3.8(6)
15-19 ปี	3.8(168)	3.6(51)	3.3(50)
20 ปีขึ้นไป	3.3(27)	3.6(16)	3.8(19)
รวม	3.7(240)	3.8(81)	3.5(75)
<u>อายุ 30-49 ปี</u>			
ต่ำกว่า 15 ปี	4.7(43)	4.2(18)	4.7(17)
15-19 ปี	4.7(88)	4.2(43)	3.9(43)
20 ปีขึ้นไป	4.1(22)	*	4.0(10)
รวม	4.6(153)	4.2(65)	4.1(70)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ตารางที่ 16 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอายุแรกสมรสและจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

อายุแรกสมรส	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน</u>			
ต่ำกว่า 15 ปี	3.3 (34)	3.9 (10)	3.4 (7)
15-19 ปี	3.6 (133)	3.4 (52)	3.3 (49)
20 ปีขึ้นไป	3.0 (29)	3.7 (16)	3.8 (24)
รวม	3.4 (196)	3.5 (78)	3.5 (80)
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป</u>			
ต่ำกว่า 15 ปี	4.9 (54)	4.5 (22)	5.0 (16)
15-19 ปี	4.7 (123)	4.5 (42)	4.1 (44)
20 ปีขึ้นไป	4.6 (20)	*	*
รวม	4.8 (197)	4.5 (68)	4.3 (65)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ระยะเวลาสมรส

จากตารางที่ 14 ได้ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างอายุแรกสมรสกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาแล้ว ซึ่งอายุแรกสมรสของสตรีมุสลิมนั้นก็อาจจะใช้เป็นตัวแปรที่บอกถึงระยะเวลาสมรสได้ เพราะการหย่าร้างในกลุ่มสตรีมุสลิมมีน้อย แต่การที่นำตัวแปรระยะเวลาสมรสเข้ามาศึกษาอีกครั้งหนึ่งนั้น เพราะต้องการจะใช้ตัวแปรนี้เป็นตัวแปรควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างอายุแรกสมรสและจำนวนบุตรที่ปรารถนาอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะสตรีที่มีอายุแรกสมรสน้อยและระยะเวลาสมรสสั้นกับสตรีที่มีอายุแรกสมรสน้อย แต่มีระยะเวลาสมรสยาวนาน อาจมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาแตกต่างกันก็ได้ เนื่องจากอิทธิพลของจำนวนบุตรที่มีชีวิตที่มีอยู่จริงในขณะนั้น

สตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่าย่อมมีแนวโน้มที่จะมีบุตรที่มีชีวิตจำนวนมากกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสน้อยกว่า ทำให้สตรีที่มีจำนวนบุตรที่มีอยู่จริงมาก มีแนวโน้มที่จะระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากตามไปด้วย ดังนั้น จึงได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า "สตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสน้อยกว่า" ผลการศึกษาปรากฏในรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตารางที่ 17 จากทั้ง 2 โครงการ พบว่า จำนวนบุตรที่ปรารถนามีแนวโน้มสูงขึ้นตามระยะเวลาสมรสที่ยาวนานขึ้น กล่าวคือ โครงการ CPS3 สตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 0-9 ปี, 10-14 ปี และ 15 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.6 คน, 4.3 คน และ 4.7 คน ตามลำดับ และพบผลเช่นเดียวกันในโครงการประเมินผลฯ ทั้งในเขตที่มีอัตราการ识字 ต่ำและในเขตที่มีอัตราการ识字 สูง

ในตารางที่ 18 ได้นำอายุปัจจุบันของสตรีเข้าร่วมพิจารณา ปรากฏว่าจำนวนตัวอย่างของกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 15 ปีขึ้นไป และมีอายุปัจจุบัน 15-29 ปี กับกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 0-9 ปี และ 10-14 ปี และมีอายุปัจจุบัน 30-49 ปี มีจำนวนน้อยเกินกว่าจะวิเคราะห์ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะสตรีที่มีอายุน้อย (15-29 ปี) ก็จะมีระยะเวลาสมรสน้อยด้วย จึงทำให้จำนวนตัวอย่างในกลุ่มที่มีระยะเวลาสมรส 15 ปีขึ้นไปมีน้อย ในทางกลับกันสตรีมุสลิมที่มีอายุมาก (30-49 ปี) ก็จะมีระยะเวลาสมรสมากด้วย เพราะสตรีมุสลิมนิยมแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย (ดังรายละเอียดในบทที่ 2) จึงทำให้ตัวอย่างในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสน้อยมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอแก่การวิเคราะห์ แต่สำหรับกลุ่มที่มีจำนวนตัวอย่างมากพอในทั้ง 2 กลุ่มอายุ ก็พบว่า ผู้ที่มีระยะเวลาสมรสที่ยาวนานกว่ามีแนวโน้มที่จะต้องการบุตรที่ปรารถนาในจำนวนที่สูงกว่า

เมื่อนำจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาร่วมพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง (ตารางที่ 19) ปรากฏผลดังนี้คือ ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาสมรสกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอน ส่วนในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป สตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่ามีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสน้อยกว่า (CPS3) ส่วนโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการ识字 ต่ำและในเขตที่มีอัตราการ

ไว้ๆ สูงนั้น ปรากฏว่า จำนวนตัวอย่างของสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 0-9 ปี มีจำนวนน้อย เกินกว่าจะนำมาวิเคราะห์ได้

ผลจากการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ระยะเวลาสมรสมีความสัมพันธ์กับ จำนวนบุตรที่ปรารถนาตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือ สตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานจะมี จำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า ยกเว้นในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มี บุตรที่มีชีวิต 0-2 คน ที่ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาสมรสกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่มีรูปแบบ ที่แน่นอน

ตารางที่ 17 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามระยะเวลาสมรส

ระยะเวลาสมรส	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
0-9 ปี	3.6 (187)	3.5 (53)	3.6 (56)
10-14 ปี	4.3 (76)	4.1 (27)	3.5 (33)
15 ปีขึ้นไป	4.7 (130)	4.3 (59)	4.4 (53)
รวม	4.1 (393)	4.0 (139)	3.8 (142)

ตารางที่ 18 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามระยะเวลาสมรสและอายุของสตรี

ระยะเวลาสมรส	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>อายุ 15 - 29 ปี</u>			
0-9 ปี	3.6(182)	3.5(51)	3.6(55)
10-14 ปี	4.4(54)	4.2(25)	3.4(19)
15 ปีขึ้นไป	*	*	*
รวม	3.8(240)	3.8(78)	3.8(75)
<u>อายุ 30 - 49 ปี</u>			
0-9 ปี	*	*	*
10-14 ปี	4.2(22)	*	3.6(14)
15 ปีขึ้นไป	4.7(126)	4.3(57)	4.4(52)
รวม	4.6(153)	4.3(61)	4.2(67)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ตารางที่ 19 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามระยะเวลาสมรสและ
จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

ระยะเวลาสมรส	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน</u>			
0-9 ปี	3.5 (149)	3.5 (49)	3.6 (52)
10-14 ปี	3.7 (22)	3.9 (12)	3.1 (16)
15 ปีขึ้นไป	3.2 (25)	3.3 (15)	3.4 (11)
รวม	3.4 (196)	3.5 (76)	3.5 (79)
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป</u>			
0-9 ปี	4.3 (38)	*	*
10-14 ปี	4.6 (54)	4.3 (15)	3.8 (17)
15 ปีขึ้นไป	5.1 (105)	4.7 (44)	4.6 (42)
รวม	4.8 (197)	4.5 (63)	4.3 (63)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

ผลการวิจัยหลายโครงการ พบว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันของสตรีมักมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา กล่าวคือ จำนวนบุตรที่ปรารถนาจะเพิ่มขึ้นเมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มขึ้น (Cowgill 1969:81) ทั้งนี้ เพราะการให้คำตอบเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนานั้น อาจถูกกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วหรือที่มีอยู่แล้ว เป็นหลักในการให้คำตอบ ทำให้สตรีที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มาก ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากตามไปด้วย (กินเดล และคณะ 2530:56) ดังนั้น จึงได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า "สตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาก น่าจะมีจำนวน

บุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตน้อยกว่า" ผลการศึกษาปรากฏในรายละเอียดเยียดังต่อไปนี้

ข้อมูลตารางที่ 20 แสดงให้เห็นว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตมีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างชัดเจนกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา กล่าวคือ ในโครงการ CPS3 สตรีมุสลิมที่ไม่มีบุตรที่มีชีวิตเลย ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.0 คน และเพิ่มขึ้นตามจำนวนบุตรที่มีชีวิตที่มากขึ้นคือสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิต 1-2 คน, 3-4 คน และ 5 คนขึ้นไประบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.5 คน, 4.2 คน และ 5.6 คนตามลำดับ และพบผลเช่นเดียวกันในโครงการประเมินผลทั้งในเขตที่มีอัตราการให้ฯต่ำและเขตที่มีอัตราการให้ฯ สูง

เมื่อใช้อายุปัจจุบันของสตรีเป็นตัวแปรควบคุม (ตารางที่ 21) พบว่า สตรีมุสลิมในกลุ่มอายุ 30-49 ปี ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมในกลุ่มอายุ 15-29 ปี ทั้ง 2 โครงการ และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่ปรารถนากับจำนวนบุตรที่มีชีวิตในแต่ละกลุ่มอายุ พบว่าความสัมพันธ์ไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิมในทั้ง 2 กลุ่มอายุ คือสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตมากก็จะระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา มากกว่าสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตน้อยกว่าในทั้ง 2 โครงการ

และเมื่อนำระยะเวลาสมรสเข้าร่วมพิจารณาด้วย (ตารางที่ 22) พบว่าสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสมากระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสน้อยกว่า คือจากข้อมูลโครงการ CPS3 สตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 10 ปี ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.6 คน ในขณะที่สตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 10-19 ปี และ 20 ปีขึ้นไประบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.4 คน และ 4.9 คนตามลำดับ และพบผลในทำนองเดียวกันในโครงการประเมินผลฯ ทั้งในเขตที่มีอัตราการให้ฯต่ำและเขตที่มีอัตราการให้ฯสูง เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่มีชีวิต กับจำนวนบุตรที่ปรารถนาในแต่ละช่วงระยะเวลาสมรส พบว่าความสัมพันธ์ยังคงเดิม คือสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตมากระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตน้อยกว่าทั้งโครงการ CPS3 และโครงการประเมินผลฯ ทั้งในเขตที่มีอัตราการให้ฯต่ำและในเขตที่มีอัตราการให้ฯสูง

สรุป ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตกับจำนวนบุตรที่ปรารถนามีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างชัดเจน กล่าวคือ สตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาก จะระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตน้อยกว่า ความสัมพันธ์นี้พบเป็นแบบแผนเดียวกันทั้ง 2 โครงการคือทั้งโครงการ CPS3 และโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการไ้ต่ำ และเขตที่มีอัตราการไ้สูง นอกจากนี้ยังได้ข้อสรุปอีกประการหนึ่งว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตเป็นตัวแปรที่มีผลโดยตรงต่อจำนวนบุตรที่ปรารถนา เพราะเมื่อใช้ตัวแปรอายุปัจจุบันของสตรี และระยะเวลาสมรสของสตรี เป็นตัวแปรทดสอบแล้ว แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่มีชีวิตกับจำนวนบุตรที่ปรารถนายังคงเหมือนเดิม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 20 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
ไม่มี	3.0 (34)	3.5 (14)	3.0 (10)
1-2 คน	3.5 (162)	3.5 (64)	3.5 (70)
3-4 คน	4.2 (122)	4.2 (50)	4.0 (41)
5 คนขึ้นไป	5.6 (75)	5.1 (18)	4.7 (24)
รวม	4.1 (393)	3.9 (146)	3.8 (145)

ตารางที่ 21 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันและอายุของสตรี

จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>อายุ 15-29 ปี</u>			
ไม่มี	3.1 (28)	3.6 (12)	3.0 (9)
1-2 คน	3.5 (136)	3.6 (48)	3.6 (51)
3-4 คน	4.4 (69)	4.2 (19)	3.6 (15)
5 คนขึ้นไป	5.6 (7)	*	*
รวม	3.8 (240)	3.8 (81)	3.5 (75)
<u>อายุ 30-49 ปี</u>			
ไม่มี	2.5 (6)	*	*
1-2 คน	3.5 (26)	3.4 (16)	3.3 (19)
3-4 คน	4.0 (53)	4.2 (31)	4.3 (26)
5 คนขึ้นไป	5.6 (68)	5.2 (16)	4.7 (24)
รวม	4.6 (153)	4.2 (65)	4.2 (70)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ตารางที่ 22 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันและระยะเวลาสมรส

จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>ระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 10 ปี</u>			
ไม่มี	3.1 (27)	3.6 (11)	3.0 (9)
1-2 คน	3.5 (122)	3.5 (38)	3.7 (43)
3-4 คน	4.2 (36)	*	*
5 คนขึ้นไป	*	*	*
รวม	3.6 (187)	3.5 (53)	3.6 (56)
<u>ระยะเวลาสมรส 10-19 ปี</u>			
ไม่มี	*	*	*
1-2 คน	3.7 (30)	3.8 (13)	3.2 (20)
3-4 คน	4.3 (66)	4.3 (26)	3.8 (25)
5 คนขึ้นไป	5.4 (31)	*	4.2 (9)
รวม	4.4 (131)	4.3 (46)	3.7 (54)
<u>ระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป</u>			
ไม่มี	*	*	*
1-2 คน	3.1 (10)	3.3 (11)	3.3 (7)
3-4 คน	4.1 (20)	4.2 (17)	5.1 (10)
5 คนขึ้นไป	5.8 (42)	5.5 (11)	5.0 (15)
รวม	4.9 (75)	4.3 (40)	4.6 (32)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

จำนวนบุตรที่เสียชีวิต

ผลงานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า จำนวนบุตรที่เสียชีวิตมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา กล่าวคือ ถ้ามีการตายของทารกและเด็กมากสตรีจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากขึ้นด้วย (เทียนฉาย กิระนันท์ 2527:31) ทั้งนี้ในลักษณะที่คู่สมรสอาจปรารถนาที่จะทดแทนลูกที่ตายเมื่ออายุยังน้อย ด้วยการให้กำเนิดลูกอีกคนหนึ่ง และในลักษณะที่คู่สมรสบางคนซึ่งได้สูญเสียลูกก่อนที่ลูกจะเติบโต อาจปรารถนาจะมีลูกอีกคนหนึ่งเพื่อไว้ในกรณีที่อาจมีการตายของลูกเกิดขึ้นในอนาคต (โจนเดลและคณะ 2530:121) ดังนั้น จึงได้ตั้งสมมติฐานเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาในประเด็นนี้ว่า "สตรีมุสลิมที่เคยมีบุตรที่เสียชีวิต น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีบุตรเสียชีวิต" ผลการศึกษาปรากฏในรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลในตารางที่ 23 แสดงให้เห็นว่า สตรีมุสลิมที่เคยมีประสบการณ์การสูญเสียบุตรมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีประสบการณ์การสูญเสียบุตร ดังข้อมูลจากโครงการ CPS3 สตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีบุตรเสียชีวิตระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.0 คน และสตรีมุสลิมที่มีบุตรเสียชีวิต 1-4 คนระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.5 คน และพบผลในทำนองเดียวกันในโครงการประเมินผลฯ ทั้งในเขตที่มีอัตราการ识字ต่ำและในเขตที่มีอัตราการ识字สูง

เมื่อนำอายุปัจจุบันของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุม (ตารางที่ 24) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่เสียชีวิตกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้ง 2 กลุ่มอายุคือสตรีมุสลิมที่เคยมีบุตรเสียชีวิต ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีบุตรเสียชีวิตทั้ง 2 โครงการ (ยกเว้นโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการ识字สูง ซึ่งสตรีมุสลิมอายุ 15-29 ปี ที่เคยมีบุตรเสียชีวิตระบุจำนวนบุตรที่ปรารถน่าน้อยกว่าสตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีบุตรเสียชีวิตเล็กน้อย) ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่า สตรีมุสลิมในกลุ่มอายุ 15-29 ปี ที่เคยมีบุตรเสียชีวิตมีจำนวนตัวอย่างน้อย ทั้งนี้เพราะอาจจะยังมีบุตรจำนวนน้อยอยู่ แต่จะมากขึ้นในกลุ่มอายุ 30-49 ปี จึงอาจทำให้การตีความข้อมูล เบี่ยงเบนได้บ้าง

เมื่อนำจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันมาร่วมในการพิจารณา (ตารางที่ 25) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่เสียชีวิตกับจำนวนบุตรที่ปรารถนายังคงเดิม คือ สตรีมุสลิมที่เคยมีบุตรเสียชีวิตระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีบุตรเสียชีวิต ทั้ง 2 โครงการ (ยกเว้นโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการไ้ต่ำ สูง ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน ซึ่งสตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีบุตรเสียชีวิตระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าเล็กน้อย)

และเมื่อนำระยะเวลาสมรสของสตรีเข้ามาร่วมพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง (ตารางที่ 26) พบว่า การระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิมนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาสมรสของสตรี คือ สตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสมากจะระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสน้อยกว่า และเมื่อพิจารณาตามความแตกต่างของการมีบุตรเสียชีวิตในแต่ละช่วงระยะเวลาสมรส พบว่าสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสเท่ากัน สตรีมุสลิมที่เคยและไม่เคยมีบุตรเสียชีวิตระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งโครงการ CPS3 และโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการไ้ต่ำ ต่ำ และเขตที่มีอัตราการไ้ต่ำ สูง

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่เสียชีวิตกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิม ในเบื้องต้นพบว่าแนวโน้มของความสัมพันธ์ เป็นไปในทางบวก แต่ภายหลังจากควบคุมด้วย อายุปัจจุบันของสตรีจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันแล้วพบว่า ความสัมพันธ์เดิมได้ลดลง และชัดเจนมากขึ้นเมื่อควบคุมด้วยระยะเวลาสมรสของสตรี แสดงว่า การระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิมมิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนบุตรที่เสียชีวิตโดยตรง แต่ขึ้นอยู่กับอายุของสตรี จำนวนบุตรที่มีชีวิต และระยะเวลาสมรสด้วย กล่าวคือ จะสังเกตได้ว่าสตรีมุสลิมที่ไม่เคยมีบุตรเสียชีวิตเหมือนกัน แต่มีอายุ จำนวนบุตรที่มีชีวิต และระยะเวลาสมรสต่างกัน ก็จะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาต่างกัน และการระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนานั้นจะมากขึ้นตาม อายุ จำนวนบุตร และระยะเวลาสมรสที่มากขึ้นด้วย ดังนั้นจึงไม่อาจยอมรับสมมติฐานที่ว่า "สตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่เสียชีวิตมาก น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีจำนวนบุตรที่เสียชีวิตจำนวนน้อยกว่า"

ตารางที่ 23 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามจำนวนบุตรที่เสียชีวิต

จำนวนบุตรที่เสียชีวิต	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
ไม่มี	4.0(289)	3.8(116)	3.7(117)
1-4 คน	4.5(104)	4.3(30)	4.3(28)
รวม	4.1(393)	3.9(146)	3.8(145)

ตารางที่ 24 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามจำนวนบุตรที่เสียชีวิต และอายุของสตรี

จำนวนบุตรที่เสียชีวิต	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>อายุ 15 - 29 ปี</u>			
ไม่มี	3.7(201)	3.7(73)	3.5(67)
1-4 คน	4.0(39)	4.3(8)	3.3(8)
รวม	3.8(240)	3.8(81)	3.5(75)
<u>อายุ 30 - 49 ปี</u>			
ไม่มี	4.4(88)	4.1(43)	3.9(50)
1-4 คน	4.8(65)	4.3(22)	4.7(20)
รวม	4.6(153)	4.2(65)	4.1(70)

ตารางที่ 25 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามจำนวนบุตรที่เสียชีวิต และจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

จำนวนบุตรที่เสียชีวิต	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน</u>			
ไม่มี	3.4 (157)	3.5 (68)	3.5 (73)
1-4 คน	3.7 (39)	3.7 (10)	3.3 (7)
รวม	3.4 (196)	3.5 (78)	3.5 (80)
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป</u>			
ไม่มี	4.6 (132)	4.4 (48)	4.2 (43)
1-4 คน	5.1 (65)	4.6 (20)	4.5 (22)
รวม	4.8 (197)	4.5 (68)	4.3 (65)

ตารางที่ 26 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามจำนวนบุตรที่เสียชีวิต และระยะเวลาสมรส

จำนวนบุตรที่เสียชีวิต	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>ระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 10 ปี</u>			
ไม่มี	3.6 (166)	3.5 (51)	3.6 (50)
1-4 คน	4.0 (21)	*	3.5 (6)
รวม	3.6 (187)	3.5 (53)	3.6 (56)
<u>ระยะเวลาสมรส 10-19 ปี</u>			
ไม่มี	4.4 (91)	4.2 (32)	3.7 (42)
1-4 คน	4.4 (40)	4.5 (14)	3.7 (12)
รวม	4.4 (131)	4.3 (46)	3.7 (54)
<u>ระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป</u>			
ไม่มี	4.7 (32)	4.3 (27)	4.2 (22)
1-4 คน	4.9 (43)	4.3 (13)	5.7 (10)
รวม	4.8 (75)	4.3 (40)	4.6 (32)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

อาชีพของสตรี

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า อาชีพของสตรีมีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่ปรารถนา โดยสตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมักจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะในสังคมเกษตรกรรมนั้นต้องการแรงงานบุตรมาช่วยทำงานในไร่ นา ตลอดจนหวังพึ่งพาบุตรในยามชรา ตรงกันข้ามกับสตรีที่ประกอบอาชีพด้านวิชาชีพอื่น ๆ ซึ่งจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาลดกว่า ทั้งนี้เพราะ สตรีเหล่านี้มีการศึกษาสูง และมีทางที่จะหารายได้เพิ่มขึ้น เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นประกอบกับค่านิยมในเรื่องคุณภาพของบุตรมากกว่าจำนวน จึงทำให้มีความต้องการบุตรน้อยลง (เกื้อ วงศ์บุญสิน 2531 : 12) ดังนั้น จึงได้ตั้งสมมติฐานในการศึกษาว่า "สตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม" โดยที่ในการวิเคราะห์นี้ได้แบ่งกลุ่มอาชีพของสตรีเป็น 2 กลุ่ม คือ อาชีพเกษตรกรรมและนอกเกษตรกรรม สำหรับกลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่ม "แม่บ้าน" ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีได้ประกอบอาชีพอะไรเลย ผลการศึกษาปรากฏในรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลในตารางที่ 27 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่มีแบบแผนที่แน่นอน กล่าวคือ จากโครงการ CPS3 สตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกภาคเกษตรกรรม และกลุ่มแม่บ้าน ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันมากนัก คือ 4.2 คน, 4.1 คน และ 4.0 คนตามลำดับ และโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการใช้ฯ ต่ำ สตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ แต่ในเขตที่มีอัตราการใช้ฯ สูง สตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ

เมื่อนำอายุของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุม (ตารางที่ 28) พบว่า แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างไปจากความสัมพันธ์เดิม กล่าวคือ สตรีมุสลิมในกลุ่มอายุ 15-29 ปี ในโครงการ CPS3 ซึ่งประกอบอาชีพแตกต่างกันระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันมากนัก และในโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการใช้ฯ ต่ำ สตรีมุสลิมที่

ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากที่สุดคือ 3.9 คน และในเขตที่มีอัตราการการใช้ฯ สูง สตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่ากลุ่มอาชีพอื่นฯ เมื่อพิจารณาในกลุ่มสตรีมุสลิมอายุ 30-49 ปี พบว่า แม้โดยทั่วไป สตรีมุสลิมที่มีอาชีพต่างกัน ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกัน แต่ในโครงการ CPS3 สตรีที่เป็นแม่บ้าน และสตรีที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมในเขตที่มีอัตราการการใช้ฯ สูง ก็ยังระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาสูงกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพอื่นฯ

เมื่อนำจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุมอีกครั้งหนึ่ง (ตารางที่ 29) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอน ทั้งในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน และกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป และพบความสัมพันธ์ในทำนองนี้ทั้งโครงการ CPS3 และโครงการประเมินผลฯ ทั้ง 2 เขต

นอกจากนี้ได้นำระยะเวลาสมรสของสตรีเข้าร่วมพิจารณาด้วย (ตารางที่ 30) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับจำนวนบุตรที่ปรารถนายังคงเดิมคือ มีรูปแบบที่ไม่แน่นอน ยกเว้น ในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 10-19 ปี ที่สตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าอาชีพอื่นฯ ทั้ง 2 โครงการ ส่วนในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไปจำนวนตัวอย่างมีน้อย จึงไม่สามารถวิเคราะห์ได้

สรุป ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าไม่พบแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิม ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากเหตุที่ว่า ทั้งสตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสตรีมุสลิมที่มีอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม รวมทั้งกลุ่มที่ไม่ประกอบอาชีพอะไรเลยคือกลุ่มแม่บ้านนั้น น่าจะมีระดับการศึกษา รวมทั้งระดับเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกันมากนัก จนถึงกับส่งผลให้อาชีพมีอิทธิพลทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องจำนวนบุตรที่ปรารถนาได้ ข้อค้นพบนี้ยืนยันว่าในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจำนวนบุตรนั้น อาชีพของสตรีมุสลิมไม่มีผลต่อความปรารถนาในเรื่องจำนวนบุตรและปัจจัยอื่น จะมีอิทธิพลในเรื่องความต้องการบุตรมากกว่าผลการวิเคราะห์ส่วนนี้ทำให้ไม่อาจยอมรับสมมติฐานที่ว่า "สตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมน่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ประกอบอาชีพอื่นฯ"

ตารางที่ 27 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอาชีพของสตรี

อาชีพของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
เกษตรกรรม	4.2 (101)	4.1 (80)	3.9 (48)
นอกภาคเกษตรกรรม	4.1 (143)	3.6 (18)	4.1 (37)
แม่บ้าน	4.0 (149)	3.8 (48)	3.6 (60)
รวม	4.1 (393)	4.0 (146)	3.8 (145)

ตารางที่ 28 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอาชีพของสตรีและอายุของสตรี

อาชีพของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>อายุ 15-29 ปี</u>			
เกษตรกรรม	3.8 (51)	3.9 (33)	3.2 (19)
นอกภาคเกษตรกรรม	3.8 (86)	3.4 (11)	3.7 (17)
แม่บ้าน	3.6 (103)	3.7 (37)	3.5 (39)
รวม	3.7 (240)	3.8 (81)	3.5 (75)
<u>อายุ 30-49 ปี</u>			
เกษตรกรรม	4.5 (50)	4.3 (47)	4.2 (29)
นอกภาคเกษตรกรรม	4.5 (57)	4.0 (7)	4.4 (20)
แม่บ้าน	4.7 (46)	4.0 (11)	3.7 (21)
รวม	4.6 (153)	4.2 (65)	4.1 (70)

ตารางที่ 29 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอาชีพของสตรีและ
จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

อาชีพของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน</u>			
เกษตรกรรม	3.4 (46)	3.7 (35)	3.4 (21)
นอกภาคเกษตรกรรม	3.5 (62)	3.0 (12)	3.6 (21)
แม่บ้าน	3.4 (88)	3.5 (31)	3.4 (38)
รวม	3.4 (196)	3.5 (78)	3.5 (80)
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป</u>			
เกษตรกรรม	4.9 (55)	4.5 (45)	4.3 (27)
นอกภาคเกษตรกรรม	4.6 (81)	5.0 (6)	4.8 (16)
แม่บ้าน	4.8 (61)	4.3 (17)	4.0 (22)
รวม	4.8 (197)	4.5 (68)	4.3 (65)

ตารางที่ 30 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามอาชีพของสตรีและ
ระยะเวลาสมรส

อาชีพของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>ระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 10 ปี</u>			
เกษตรกรรม	3.6(46)	3.5(18)	3.3(15)
นอกภาคเกษตรกรรม	3.6(58)	2.9(8)	4.1(11)
แม่บ้าน	3.5(83)	3.7(27)	3.6(30)
รวม	3.6(187)	3.5(53)	3.6(56)
<u>ระยะเวลาสมรส 10-19 ปี</u>			
เกษตรกรรม	4.5(27)	4.5(26)	4.0(18)
นอกภาคเกษตรกรรม	4.3(59)	*	3.2(12)
แม่บ้าน	4.3(45)	4.0(15)	3.7(24)
รวม	4.4(131)	4.3(46)	3.7(54)
<u>ระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป</u>			
เกษตรกรรม	4.7(28)	4.3(31)	4.8(13)
นอกภาคเกษตรกรรม	4.9(26)	*	5.0(14)
แม่บ้าน	5.0(21)	*	*
รวม	4.8(75)	4.3(40)	4.6(32)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ปัจจัยทางด้านสังคม

การศึกษาของสตรี

การศึกษาเป็นปัจจัยทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการกำหนดจำนวนบุตรที่ปรารถนา จาก การศึกษาวิจัยที่ผ่านมามักพบว่า สตรีที่มีการศึกษาสูงจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าสตรีที่มีการ ศึกษาต่ำกว่า (เทียนฉาย กิระนันท์ 2527:31) ทั้งนี้อาจเนื่องจาก สตรีที่มีการศึกษาสูงชั้น มีทางหารายได้มากขึ้น สตรีจึงคำนึงถึงค่าเสียโอกาสของการตั้งครรภ์ จึงโน้มเอียงที่จะต้องการ มีบุตรน้อยลง (เกื้อ วงศ์บุญสิน 2531:12) ดังนั้นจึงตั้งสมมติฐานในการศึกษาที่ว่า "สตรีมุสลิม ที่มีการศึกษาสูง น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่า สตรีมุสลิมที่มีการศึกษาต่ำกว่า" ผลการ ศึกษาปรากฏในรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลตารางที่ 31 พบว่า การศึกษาของสตรีมีความสัมพันธ์ในทางลบอย่างชัดเจนกับ จำนวนบุตรที่ปรารถนา คือ จำนวนบุตรที่ปรารถนาลดลงตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้น โดยโครงการ CPS3 สตรีมุสลิมที่มีการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.4 คน สตรีมุสลิมจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ขึ้นไป ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.1 คน และ 3.4 คน ตามลำดับ และพบผลเช่นเดียวกันในโครงการประเมินผลฯ ทั้ง 2 เขต

เมื่อนำอายุของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุม (ตารางที่ 32) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่าง การศึกษากับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิม ทั้ง 2 กลุ่มอายุ และพบความสัมพันธ์ใน ลักษณะนี้ทั้ง 2 โครงการ ยกเว้นในกลุ่มสตรีมุสลิมอายุ 15-29 ปี ในเขตที่มีอัตราการศึกษาสูง ซึ่ง สตรีมุสลิมที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันนัก โดยสตรีมุสลิมที่มี ระดับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่ากลุ่มอื่นา

เมื่อนำจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบันเข้าร่วมพิจารณาด้วย (ตารางที่ 33) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่เปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์เดิมในกลุ่มสตรี มุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป กล่าวคือ สตรีมุสลิมที่มีการศึกษาสูงมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อย

กว่าสตรีมุสลิมที่มีการศึกษาต่ำกว่า ส่วนในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีบุตรที่มีชีวิต 0-2 คนนั้นพบแบบแผนความสัมพันธ์มีลักษณะที่ไม่แน่นอน ทั้งโครงการ CPS3 และโครงการประเมินผลฯ ทั้ง 2 เขต

นอกจากนี้ยังได้นำระยะเวลาสมรสของสตรีมาร่วมพิจารณาด้วย (ตารางที่ 34) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับจำนวนบุตรที่ปรารถนามีแบบแผนความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอน ในข้อมูลทั้ง 2 โครงการ กล่าวคือในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 10 ปี และจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่มีการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และพบผลเช่นนี้ในข้อมูลทั้งโครงการ CPS3 และโครงการประเมินผลฯ ทั้ง 2 เขตอย่างไรก็ตาม ใน 2 กลุ่มหลังนี้มีจำนวนสตรีน้อยอาจมีผลทำให้เกิดความผันแปรในผลที่ปรากฏได้ ส่วนในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 10-19 ปี พบว่าสตรีมุสลิมที่มีการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่ากลุ่มอื่น (โครงการ CPS3 และโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการเข้าสูง) ส่วนในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไปนั้นมีจำนวนตัวอย่างน้อยในกลุ่มสตรีมุสลิมที่มีการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จึงไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้

สรุป ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาของสตรีมุสลิมกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิมนั้น ในเบื้องต้นพบว่า แนวโน้มของความสัมพันธ์เป็นไปในเชิงลบ แต่ภายหลังจากควบคุมด้วยตัวแปรอายุของสตรี จำนวนบุตรที่มีชีวิต และระยะเวลาสมรสแล้ว กลับพบว่าความสัมพันธ์เดิมเปลี่ยนแปลงไปและมีแบบแผนที่ไม่แน่นอน แสดงว่าระดับการศึกษาของสตรีมุสลิมมีความเกี่ยวข้องกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในทำนองเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและจำนวนบุตรที่ปรารถนา ระดับการศึกษาของกลุ่มสตรีมุสลิมที่เป็นตัวอย่าง ในการวิเคราะห์ครั้งนี้อาจจะไม่ต่างกันมาก (ตามรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลในบทที่ 3) จนถึงกับมีอิทธิพลให้เกิดความแตกต่างกันมากในเรื่องความปรารถนาในจำนวนบุตรเมื่อเปรียบเทียบกับอิทธิพลของตัวแปรอื่น เช่น อายุแรกสมรส ระยะเวลาสมรส หรือจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ จึงไม่อาจยอมรับสมมติฐานที่ว่า "สตรีมุสลิมที่มีการศึกษาสูงมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาลดกว่าสตรีมุสลิมที่มีการศึกษาต่ำกว่า"

ตารางที่ 31 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามการศึกษาของสตรี

การศึกษาของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
ต่ำกว่า ป.4	4.4 (133)	4.2 (50)	4.2 (31)
ป.4	4.1 (196)	4.1 (60)	3.8 (65)
สูงกว่า ป.4	3.4 (64)	3.3 (36)	3.7 (49)
รวม	4.1 (393)	3.9 (146)	3.8 (145)

ตารางที่ 32 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามการศึกษาของสตรีและอายุของสตรี

การศึกษาของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>อายุ 15-29 ปี</u>			
ต่ำกว่า ป.4	3.8(54)	3.7(20)	3.2(13)
ป.4	3.9(127)	4.2(30)	3.4(25)
สูงกว่า ป.4	3.3(59)	3.4(31)	3.7(37)
รวม	3.7(240)	3.8(81)	3.5(75)
<u>อายุ 30-49 ปี</u>			
ต่ำกว่า ป.4	4.8(79)	4.5(30)	4.9(18)
ป.4	4.4(69)	4.1(30)	3.9(40)
สูงกว่า ป.4	*	*	3.6(12)
รวม	4.6(153)	4.2(65)	4.1(70)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ตารางที่ 33 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามการศึกษาของสตรีและ
จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

การศึกษาของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน</u>			
ต่ำกว่า ป.4	3.4 (50)	3.6 (20)	3.1 (14)
ป.4	3.5 (90)	3.7 (28)	3.3 (26)
สูงกว่า ป.4	3.3 (56)	3.3 (30)	3.6 (40)
รวม	3.4 (196)	3.5 (78)	3.5 (80)
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป</u>			
ต่ำกว่า ป.4	5.0 (83)	4.6 (30)	5.1 (17)
ป.4	4.6 (106)	4.5 (32)	4.1 (39)
สูงกว่า ป.4	3.7 (8)	3.5 (6)	4.0 (9)
รวม	4.8 (197)	4.5 (68)	4.3 (65)

ตารางที่ 34 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามการศึกษาของสตรีและ
ระยะเวลาสมรส

การศึกษาของสตรี	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>ระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 10 ปี</u>			
ต่ำกว่า ป.4	3.7(41)	3.3(7)	3.5(9)
ป.4	3.8(88)	3.9(17)	4.4(10)
สูงกว่า ป.4	3.3(58)	3.3(29)	3.4(37)
รวม	3.6(187)	3.5(53)	3.6(56)
<u>ระยะเวลาสมรส 10-19 ปี</u>			
ต่ำกว่า ป.4	4.5(42)	4.2(15)	4.2(8)
ป.4	4.4(83)	4.4(27)	3.5(35)
สูงกว่า ป.4	4.0(6)	*	3.6(11)
รวม	4.4(131)	4.3(46)	3.6(54)
<u>ระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป</u>			
ต่ำกว่า ป.4	5.0(50)	4.6(24)	4.8(18)
ป.4	4.6(25)	4.0(15)	4.4(12)
สูงกว่า ป.4	*	*	*
รวม	4.9(75)	4.3(40)	4.6(32)

* ตัวอย่างต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 ราย จะไม่แสดงค่าเฉลี่ยและไม่ตีความข้อมูล

ความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัว

ผลงานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวมีความสัมพันธ์ในทางลบกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา กล่าวคือ สตรีที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิมาก มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่า สตรีที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิน้อยกว่า (ประวิทย์ กังสดาร 2525 : 87) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสตรีที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิหลายวิธี ก็จะสามารถเลือกใช้วิธีการที่จะทำให้มีจำนวนบุตรตามที่ต้องการได้ และส่วนใหญ่ผู้ที่อยู่ในสังคมที่มีความทันสมัย มักจะมีความรู้ทางการวางแผนครอบครัวและมีความนิยมในครอบครัวขนาดเล็กด้วย ดังนั้นจึงตั้งสมมติฐานในการศึกษาว่า "สตรีมุสลิมที่มีความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวมากกว่า น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าสตรีมุสลิมที่มีความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวน้อยกว่า" ผลการศึกษาปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลในตารางที่ 35 พบว่า ในโครงการ CPS3 ความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางลบกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา โดยสตรีที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิหลายวิธี ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าสตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิน้อยวิธีกว่า คือ สตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิ 7 วิธีขึ้นไป ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 3.9 คน และสตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิต่ำกว่า 6 วิธี ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนา 4.4 คน ส่วนโครงการประเมินผลฯ ในเขตที่มีอัตราการใช้ฯ ต่ำและเขตที่มีอัตราการใช้ฯ สูงนั้น ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัว กับจำนวนบุตรที่ปรารถนา คือ สตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิต่างกัน ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันนัก

เมื่อนำอายุของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุม (ตารางที่ 36) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิม ในโครงการ CPS3 คือ สตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิมากระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาน้อยกว่าสตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิน้อยกว่า ส่วนในโครงการประเมินผลฯ ทั้ง 2 เขตในกลุ่มอายุ 15-29 ปี สตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิมาก กลับระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิน้อยกว่า

เมื่อนำจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาร่วมพิจารณาด้วย (ตารางที่ 37) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนา ยังคงมีความสัมพันธ์ในลักษณะ เช่นเดียวกับที่ควบคุมด้วยอายุของสตรีทั้ง 2 โครงการ

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวมีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่ปรารถนาตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เฉพาะในข้อมูลโครงการ CPS3 แต่ข้อมูลโครงการประเมินผลทั้งในเขตที่มีอัตราการใช้ฯ ต่ำ และในเขตที่มีอัตราการใช้ฯ สูง ความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่ปรารถนา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแม้ว่าสตรีมุสลิมรู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิก็ตาม แต่อิทธิพลของศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่สนับสนุนเรื่องการวางแผนครอบครัว (รายละเอียดอยู่ในหน้า 32-34) อาจจะมีมากกว่า จึงทำให้สตรีมุสลิมที่รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิต่างกัน มีแนวความคิดเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกัน หรือการที่สตรีมุสลิมตอบว่ารู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธินั้น เราไม่อาจทราบได้ว่าสตรีมุสลิมเหล่านั้นจะนิยมใช้วิธีการป้องกันการปฏิสนธิด้วยหรือไม่

ตารางที่ 35 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัว

ความรู้เกี่ยวกับจำนวน วิธีการวางแผนครอบครัว	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
รู้จัก 0-6 วิธี	4.4 (138)	4.0 (85)	3.7 (61)
รู้จัก 7 วิธีขึ้นไป	3.9 (255)	3.9 (61)	3.9 (84)
รวม	4.1 (393)	4.0 (146)	3.8 (145)

ตารางที่ 36 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามความรู้เกี่ยวกับจำนวน
วิธีการวางแผนครอบครัวและอายุของสตรี

ความรู้เกี่ยวกับจำนวน วิธีการวางแผนครอบครัว	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>อายุ 15-29 ปี</u>			
รู้จัก 0-6 วิธี	4.1 (76)	3.7 (38)	3.2 (35)
รู้จัก 7 วิธีขึ้นไป	3.6 (164)	3.8 (43)	3.8 (40)
รวม	3.8 (240)	3.8 (81)	3.5 (75)
<u>อายุ 30-49 ปี</u>			
รู้จัก 0-6 วิธี	4.8 (62)	4.2 (47)	4.3 (26)
รู้จัก 7 วิธีขึ้นไป	4.5 (91)	4.1 (18)	4.1 (44)
รวม	4.6 (153)	4.2 (65)	4.2 (70)

ตารางที่ 37 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามความรู้เกี่ยวกับจำนวนวิธีการวางแผนครอบครัวและจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน

ความรู้เกี่ยวกับจำนวน วิธีการวางแผนครอบครัว	CPS3	โครงการประเมินผลฯ	
		เขตต่ำ	เขตสูง
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 0-2 คน</u>			
รู้จัก 0-6 วิธี	3.7 (62)	3.4 (25)	3.1 (25)
รู้จัก 7 วิธีขึ้นไป	3.3 (134)	3.6 (53)	3.6 (55)
รวม	3.4 (196)	3.5 (78)	3.5 (80)
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต 3 คนขึ้นไป</u>			
รู้จัก 0-6 วิธี	5.0 (76)	4.5 (30)	4.4 (16)
รู้จัก 7 วิธีขึ้นไป	4.6 (121)	4.4 (38)	4.3 (49)
รวม	4.8 (197)	4.5 (68)	4.3 (65)

การตีความข้อเสนอทางศาสนา เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว

ศาสนาอิสลามถือว่า การมีบุตรมากหรือน้อย หรือไม่มีบุตรเลยนั้น ไม่อยู่ในอำนาจวิสัยของผู้ใดที่จะกำหนดได้ และการแนะนำให้จำกัดจำนวนบุตรถือเป็นการก้าวร้าวต่อเรื่องส่วนบุคคล (อิมรอน มะลูลิม 2524 : 95) ผลงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ชาวไทยมุสลิมที่มีความเชื่อทางศาสนา มาก มักมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าชาวไทยมุสลิมที่มีความเชื่อทางศาสนาน้อยกว่า (สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร 2525 : 424) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศาสนาอิสลามมีหลักการที่ส่งเสริมให้มุสลิมมีการสมรสผลิตลูกหลาน เพื่อเพิ่มจำนวนมุสลิมให้มากขึ้น ทำให้ชาวไทยมุสลิมที่มีความเชื่อทางศาสนา มากมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากด้วย (เสาวณีย์ จิตต์หมวด 2524:270) ดังนั้นในการศึกษานี้จึงตั้งสมมติฐานว่า "สตรีมุสลิมที่ดีความและมีความเข้าใจว่า การวางแผนครอบครัวขัดกับคำสอนของศาสนา น่าจะมีจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่าสตรีมุสลิมที่ดีความและมีความเข้าใจว่า การวางแผนครอบครัวไม่ขัดกับคำสอนของศาสนา" ผลการศึกษาปรากฏในรายละเอียดดังนี้

การตีความคำสอนทางศาสนาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวนี้ได้จากคำถามที่ว่า "ท่านคิดว่าคนที่คนเราเว้นช่วงระหว่างบุตรแต่ละคนให้มากขึ้น ชัดกับคำสอนของศาสนาหรือไม่" ข้อมูลในตารางที่ 38 พบว่า สตรีมุสลิมที่ตอบว่าชัดกับคำสอนของศาสนา, ไม่ชัดกับคำสอนของศาสนา และไม่ทราบ/ไม่แน่ใจ ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันมากนัก โดยสตรีมุสลิมที่ตอบว่า ไม่ทราบ/ไม่แน่ใจ ระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนามากกว่ากลุ่มอื่นๆ เมื่อนำอายุปัจจุบันของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุม พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการตีความคำสอนทางศาสนาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้ง 2 กลุ่มอายุ และ เมื่อนำจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาเป็นตัวแปรควบคุมอีกครั้งหนึ่ง (ตารางที่ 39) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการตีความคำสอนทางศาสนาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว กับจำนวนบุตรที่ปรารถนายังคงเดิม คือ สตรีมุสลิมที่มีความเข้าใจทางศาสนาต่างกันระบุจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกันนัก

สรุปผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปได้ว่า การตีความคำสอนทางศาสนาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์ กับจำนวนบุตรที่ปรารถนาของสตรีมุสลิมตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ การที่ไม่พบความสัมพันธ์ เช่นนี้อาจจะเป็น เพราะคำถามที่ถามเพียงสั้นๆ คำถามเดียวนี้ ไม่อาจวัดความเข้าใจหรือความเคร่งทางศาสนาของสตรีมุสลิมได้ จึงทำให้สตรีมุสลิมที่ให้คำตอบว่า ชัดกับคำสอนของศาสนากับไม่ชัดกับคำสอนของศาสนา มีแนวความคิดเรื่องจำนวนบุตรที่ปรารถนาไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 38 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามการตีความคำสอนทางศาสนา เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว และอายุปัจจุบันของสตรี (CPS3)

การตีความคำสอนทางศาสนา เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว	รวม	อายุปัจจุบัน	
		15-29 ปี	30-49 ปี
ขัดกับคำสอนของศาสนา	4.1 (117)	3.9 (68)	4.3 (49)
ไม่ขัดกับคำสอนของศาสนา	4.0 (228)	3.7 (144)	4.6 (84)
ไม่ทราบ/ไม่แน่ใจ	4.4 (48)	3.8 (28)	5.2 (20)
รวม	4.1 (393)	3.8 (240)	4.6 (153)

ตารางที่ 39 จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีมุสลิม จำแนกตามการตีความคำสอนทางศาสนา เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว และจำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน (CPS3)

การตีความคำสอนทางศาสนา เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว	จำนวนบุตรที่มีชีวิตในปัจจุบัน	
	0-2 คน	3 คนขึ้นไป
ขัดกับคำสอนของศาสนา	3.6 (56)	4.5 (61)
ไม่ขัดกับคำสอนของศาสนา	3.3 (117)	4.8 (111)
ไม่ทราบ/ไม่แน่ใจ	3.5 (23)	5.3 (25)
รวม	3.4 (196)	4.8 (197)